

utgör det en kort sammanfattning av hans religiösa ståndpunkt och det präglas av en djup innerlighet och lugn måttfullhet. Iögonenfallande är hans djupa förståelse för det centrala i reformationens uppfattning av Kristi frälsningsgärning. När han där talar om segern över djävulen och dennes överlistande genom Kristi korsdöd, möta vi här tankar, som stå i samband med den klassiska försoningssynen under gamla kyrkans tid och vilka även betytt mycket för Luther. Det andra förordet till Nya testamentet är helt Agricolas eget verk och i detsamma tar han sikte på sin kyrkas särskilda behov. I detsamma ingår även en kort framställning av den traditionella uppfattningen om kristendomens införande i Finland. Dessutom omnämner han bl. a. Finlands svenska kustbefolkning, som redan före de tre korstågen antagit den kristna tron.

»Se Wsi Testamenti» 1548 är en av de verkligt stora händelserna i Finlands bildnings- och kyrkohistoria. Och dock bemöttes Agricolas verk i början med oförståelse och kyla. Det »nöttes» sannerligen icke »av alla finnars händer», och allmänheten visade överhuvudtaget hans skrifter blott ringa intresse. Först en senare tid har tillfullo uppskattat detta verks både kulturella och religiösa värde. Att detta icke skedde under 1500-talet är likväl icke något under. Ty 1500-talet var icke det ljusa århundrade, som vi ofta tro det vara. 1500-talet var en hård tid, full av nöd, osäkerhet och misströstan, såsom ofta de stora brytningstiderna i historien äro det. Och en träffande bild av 1500-talet i Norden har för några år sedan den svenske prästen och författaren *Bo Giertz* tecknat i sin realistiska och gripande roman »Tron allena». Mot denna mörka bakgrund framträder Agricolas gestalt och den gåva han skänkt Finlands folk i ett särdeles klart ljus, tröstande, uppmuntrande och väckande.

W. A. Schmidt.

Biskopsvigningspraxis i Sverige under 1700-talet.

I.

Den i Lund utgivna veckotidningen *Nytt och Gammalt* innehåller den 8 oktober 1794 en detaljerad skildring av Petrus Muncks vigning i Uppsala domkyrka till biskop över Lunds stift. Vår

känndom om hur praxis för biskopsvigning utformats vid mitten av 1700-talet återgår till *Sven Bælters* utförliga redogörelse i *Anmärkingar till Kyrko-Ceremonierna* (1762). I sina huvuddrag överensstämmer Bælter och den okände skildraren av vigningen 1794, men i en rad detaljer förekommer olikheter. Genom att jämföra de båda skildringarna får man dels en klarare bild av hur biskopsvigningen i detalj utformats, dels kan man följa den fortgående förändringen av ritualen. Ännu följdes i sina huvuddrag Laurentius Petri' »Sett til at ordinera en wald Biscop» i hans kyrkoordning av 1571 med de förändringar som stadgas i 1686 års kyrkolag. Icke förrän 1811 ersättas dessa genom den detta år stadfästa kyrkohandbokens bestämmelser om »Huru en Biskop i Ämbetet skall inställas».

Mellan 1571 och 1811 ha detaljerna för biskopsvigningen bevarats på traditionens väg. Bælters beskrivning men däremot icke skildringen från 1794 har uppmärksammats i diskussionen om de svenska biskopsvigningarnas historia.

Utom de nu nämnda stadgandena och redogörelserna för biskopsvigningen äga vi en skildring av Nils Hessléns vigning i Lunds domkyrka pingstdagen 1805. Den är införd i *Nytt och Gammalt* den 12 juni samma år. Vid detta tillfälle följde man 1799 års handboksförslag. Denna skildring innehåller en detaljerad beskrivning av processionsordningen men hänvisar, vad ceremonierna beträffar, endast till det nämnda handboksförslaget.

Eftersom den icke innehåller några nya detaljer beträffande själva vigningen avtryckes den icke här.

II.

Nytt och Gammalt, 8 oktober 1794.

Upsala den 12 September.

Söndagen den 7 sistledne blef den Nya Biskopen i Lunds Stift, Herr Doctor Petrus Munck, här uti Domkyrkan til det Högwördiga Biskopsämbetet inwigt 1). Sedan en til den förestående Biskops vigningen lämpad bön efter predikan blifwit å predikstolen upläst, och Academiä-wagten, anförd af Academiä Wagtmästaren uti Konungens Livré, och med silfwerbeslagen staf i hand, efter Gudstjenstens slut besatt ingången til Choret, börjades Psalmen N:o 180 och processionen skedde utur Sacristian i följande ord-

ning: 1:o Domkyrko-Klockaren med stora Kyrko-Biblen, som af honom på Altarskranket nedlades. 2:o Herr Biskopen af Lund, i Mässeskjorta, åtfölgd af 2:ne assisterande Präster äfwen i Mässeskjortor, hwilka buro den åt honom ämnade Chor-Kåpan. 3:tio Domkyrkans Sysloman, klädd i Mässeskjorta, bärandes Ärke-Biskopens Ämbetsstaf. 4:o Herr Ärke-Biskopen i sin fulla Skrud, med Chorkåpa och Hög Mössa, efterfölgd af Herr Dom-Prosten och 3:ne Herrar Theologiä Professorer, och sist Consistorii Eccles. Notarien, alle uti full Mässeskrud. Biskopen intog en midt fram uti Choret satt Länstol, framför hwilken en annan dylik war stäld, då de båda assisterande Prästerna stadsnade bakom honom 2). Ärke-Biskopen trädde för Altaret, å båda sidor om hwars skrank Herrar Consistoriales stälde sig, tillika med Notarien, midt emot hwilken Syslomanen intog sit rum, hållande ständigt bemälte staf. Sedan Psalmen war slutad, höll Ärke-Biskopen et tal, i anledning af Esaiä 62: v. 5, med påminnelse til folket, hwad det är för en stor Guds nåd, at trogne lärane uti Församlingen tillsättas, jämte tillämpning til den nu förestälte och til Biskops Ämbetet kallade Person 3). Därefter knäföll Ärke-Biskopen för Altaret, för at upläsa den, til ämnet ägnade bön, hwarwid alle andre närvarande äfwen knäböjde 4). Sedan, efter förrättad bön, framkallades den nye Biskopen til Altaret, af Dom-Prosten, med följande ord: *Accedat Reverendissimus Episcopus ad Altare Domini*. Biskopen framträdde och stälde sig wid den midt framför Altaret upslagne Bibelen, åtfölgd af sine assistenter, som stadsnade framför honom 5). Därpå taltalades han af Ärke-Biskopen, med tillsäjelse, at gifwa agt på de ord Apostelen Paulus om Biskops Ämbetet skrifwit. Desse uplästes af de fyra assisterande Consistoriales; Den förste 1 Tim. 3:1—7. Den andre Titi 1: v. 7, 8, 9. Den tredje Apost. G. 20: v. 28—31. Den fjerde 2 Tim. 4: v. 1—5. Efter en förnyad kort föreställning 6) af Ärke-Biskopen, upläste Consist. Notarien Kongl. Maj:ts nådiga Fullmagt för Herr Biskopen Doctor Munck, hwilken sedan lämnades uti Ärke-Biskopens händer.

Härpå gjorde Ärke-Biskopen den Nye Biskopen åtskillige frågor 7), angående dess willighet, at det ombetrodde Ämbetet emottaga, och redebogenhet, at upfylla alla därmed förenade skyldigheter, hwilka med Ja beswarades 8), och än ytterligare bekräftades genom Embets-Ed, som med hand å bok ljudeligen aflades, hwarefter Ärke-Biskopen til honom sade: Gud styrke och tröste Dig härtil, Amen. Sedan hördes Dom-Prosten, såsom Förste Assistent,

åter säga: Edat Reverendissimus Dominus Episcopus Fidei suæ Confessionem; hwarpå Herr Biskopen med hög röst upläste den Apostoliska Tron. Ärke-Biskopen öfverlämnade därefter Biskops Ämbetet åt Herr Doctor Munck med följande ord: Af den Fullmakt som mig på Guds wägnar i detta ärendet af Hans Församling betrodd är, anwardar jag dig Biskops-Ämbetet uti det lofliga Lunds Stift, i namn Faders, Sons och den Helige Andes. Amen 9). Nu begyntes Psalmen 133, hwarwid Alle Wederbörande åter Knäfölla, för och kring Altaret. Sedan man å nyo sig uprest, påhängde Ärke-Biskopen honom Chorkåpan, med de två förste Assistenternas tilhjelp, och gaf honom til slut Wälsignelsen. Hela Acten slutades med en Psalm, hwilken lika med de förre ifrån Orgel-Läktaren afsjöngs, hwarefter Processionen återwände til Sacristian uti lika ordning som tilföre.

Med sådan wärdig ordning förrättades denna Heliga Act, uti likhet med Första Christna Församlingens lofliga plägsed, och finner man redan i 3:dje och 4:de Seculo Biskopswigningen wara en stadgad Kyrko-ordning 10). Den förste Christne Kejsaren Constantinus Magnus förärade den första Biskops-Kåpa åt Macarius, Biskop i Jerusalem. De uti Catholska Kyrkan wid Biskopswigningar sedan widtagne Ceremonier, blefwo ganska widlöftige, och därför wid Reformationen i Swerige bortlades. Den förste Ewangeliske Ärke-Biskopen, Laurentius Petri inwigdes endast med Guds ord och händers påläggande uti Stockholm och Riddarholms Kyrkan 1531, af Biskopen i Westerås Doctor Petrus Magni. Sistnämde Biskop hade Konung Gustaf den Förste låtit wigas i Rom 1527 af en Cardinal-Biskop och efter hemkomsten i Swerige wigde han 1528 Magister Magnus Haraldi til Biskop i Skara, Magister Magnus Sommar til Biskop i Stregnäs, samt Magister Martinus Skytte til Biskop i Åbo. Ifrån desse nu omtalte Prelater hafwa alle de följande Biskopar ärhållit sina wigningar in til närwarande tid, och således kunna wåre Swenske Lutherske Biskopar, med samma skäl som de Romersk Catholske, bewisa sin så kallade Apostoliska Succession, Man ifrån Man, alt ifrån sjelfwa Apostlarne, i fall någon sådan ordning möjeligen blifwit bibehållen alt ifrån Christna Församlingens första tider.

III.

1) KO föreskriver att vigning av biskop skall ske på någon söndag eller helgdag »för än Messan begynnas», och att »*Ordinatus* först ibland andre *communicera* skal». KL löser vigningens samband med mässan, och föreskriver att den skall ske »efter hållen predikan». Denna ordning följes 1794.

2) Angående processionen till altaret anger KO följande ordning: *Ordinandus Episcopus*; två präster av det stift han skall ordineras till; ordinator. Samtliga bära rödlin och korkåpa. KL har i detta avseende inga bestämmelser. Hos Bælter finna vi följande beskrivning: »Twänne Probstar i Messhakar begynna processionen, hwarefter följer den nye Biskopen i Mässkjorta, samt Ärkebiskopen, såsom Ordinator, och tre eller fyra Biskopar, såsom Assisterer, hwilke alle äro klädde i Chorkåpor. Den ene af Probstarne bär den nye Biskopens Chorkåpa, och lägger den på en framför honom stående stol.»

Flera avvikelser från såväl KO som Bælter förekomma 1794. Domkyrkoklockaren med kyrkobibeln omtalas icke tidigare. *Ordinandus* går före assistenterna, vilka äro klädda i mässkjortor och ej mässhakar. Domkyrkosysslomannen, bärande ärkebiskopens stav, omtalas ej av B. Ärkebiskopen åtföljes enligt B. av tre eller fyra biskopar, 1794 av *consistoriales*, alla bärande mässhakar. Konsistorienotarien omnämnes ej av B. men avslutar 1794 processionen.

3) Akten börjades 1794 med ordinationstalet, i anslutning till bestämmelsen i KL och i likhet med B.

4) 1794 anges att därefter »den til ämnet ägnade bön» uppläses av ärkebiskopen. Vilken denna är, anges ej. B. upplyser att här läses »första bönen näst efter Litanian». Det är en svag återklang av KO:s införande av litanian på denna punkt i vigningsritualen.

B. och 1794 citera den latinska formel, med vilken *ordinandus* »framkallades» till altaret.

5) Enligt KO uppläses nu ordinator 1 Tim. 3:1 f., »Thet är itt fast ord, om någor begärrar itt Biskops embete, han åstundar een god gerning etc.», samt Luk. 12, »Hwar finner man en trogen och snell skaffare etc.». KL omnämmer mer allmänt Pauli förmaning till Titus och Timoteus om en rättsinnig biskops tillbörliga egenskaper. Senare tillkom utöver 1 och 2 Tim. och Tit. även Apg. 20:28

—31 som av B. och 1794 anföras, under det att Luk. 12 redan i KL försvann. Dessa bibelställen uppläsa av assistenterna och ej av ordinator.

6) Den »korta föreställningen» av ärkebiskopen, som nu följer, anføres av B. och är en omarbetning av KO:s »förclaring» på denna punkt.

7) Biskopslöftesfrågorna infogas 1794 i överensstämmelse med KO i detta sammanhang. De återfinnas ej hos B. 1799 års handboks-förslag flyttade dem till efter trosbekännelsen, vilken ordning sedan följts.

8) Enligt KO läser nu ordinandus den nicenska tron, vilken följes av votum. På denna plats infogade KL biskopseden, varpå trosbekännelsen följde. Nicenum är hos B. ännu bibehållen men är 1794 utbytt mot Apostolicum.

9) Ordinationsformeln är lika hos B. och 1794 med undantag av att stiftets namn införts 1794. KO har ingen ordinationsformel och KL anger endast att överlämnandet av biskopsämbetet skall ske »i namn Fadern, Söner och den Helige Anden».

1794 sjunges nu psalmen »Veni, Sancte Spiritus», varpå korkåpan påhängdes. KO har här responsoriet »Sint lumbi vestri præcincti» (Luk. 12: 35, 36).

B. har en annan ordning. Efter ordinationsformeln överlämnas den kungl. fullmakten, korkåpan påhänges och psalmen »Nu bedje vi den Helge And» sjunges, handpåläggning under läsande av Fader vår, bön av ordinator.

Akten avslutas 1794 med välsignelsen. Handpåläggning omnämnas icke.

10) De betraktelser om biskopsämbetet och den apostoliska successionen som Nytt och Gammalt till sist anställer, äro i stort sett desamma som återfinnas hos Bælter (2. uppl. ss. 739 och 757), sedan den hätska polemiken mot den katolska kyrkans biskopsvigningar strukits.

Lechard Johannesson.